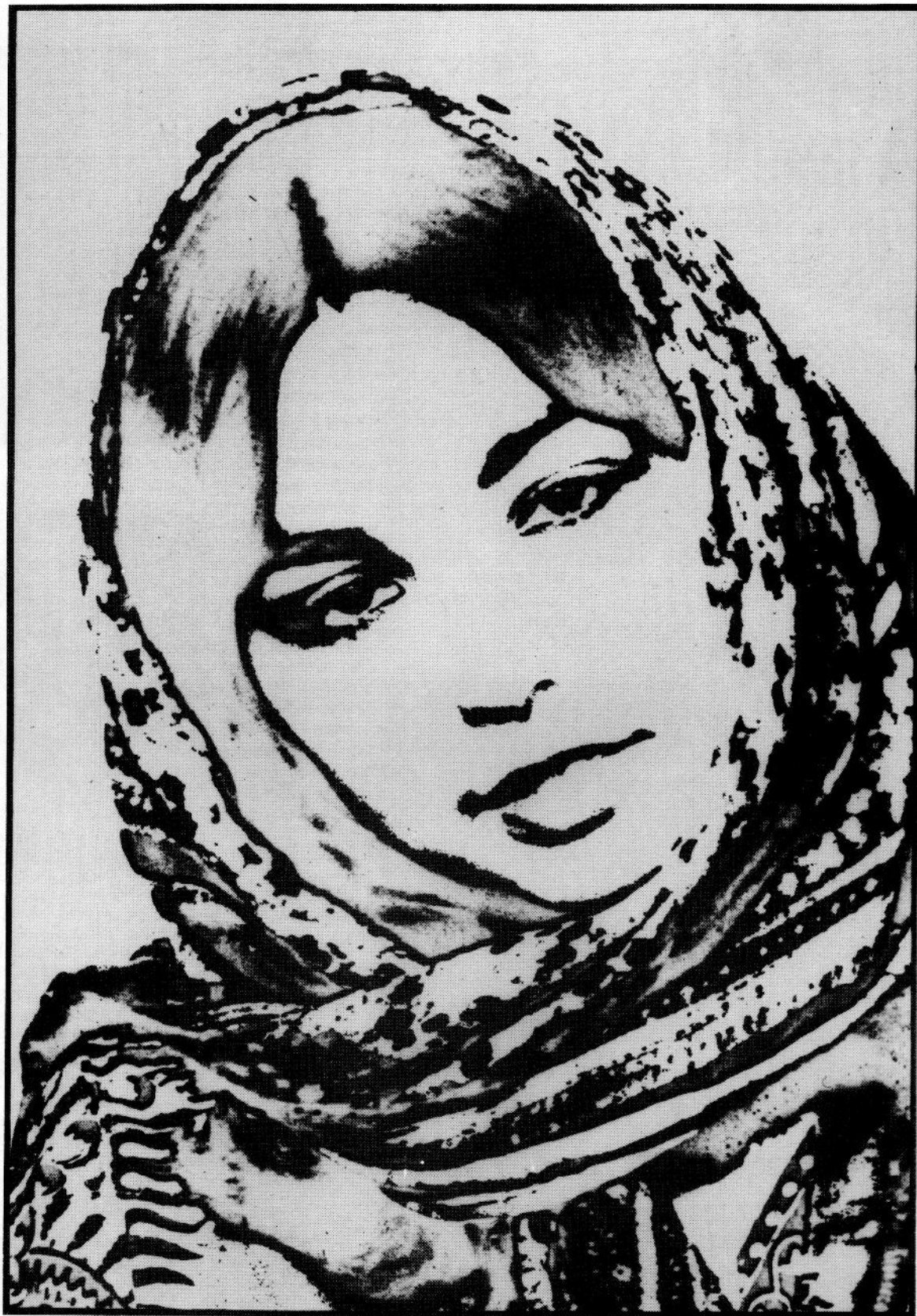

FOTOGRAFIJA

»FOTOGRAFIJA«
ČASOPIS FOTO SAVEZA
BOSNE I HERCEGOVINE

Godina II, broj 7
SARAJEVO

OKTOBAR 1989.

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA I FOTOGRAMA

»VISOKO '89«

Soldo Vlado: Portret B

U maju mjesecu u Visokom održana je republička smotra klubova mladih tehničara i omladinskih klubova tehničke. U okviru smotre održano je takmičenje učenika iz fotografije, kao i izložba fotografija i fotograma pionira i omladine. U predgovoru Biltena Dragutin Radan, kandidat majstora fotografije napisao je:

Zadovoljstvo je pogledati veliki broj ponuđenih radova iz oblasti fotografije. To je siguran pokazatelj da se u školama gaji fotografija, možda čak i više nego što je ponudeno za ocjenu. Ali, upuštajući se u analizu radova vidi se da su mnogi napravljeni »u trku«, da su neki već ranije viđeni jer su nudi na izložbe u okviru Foto saveza BiH. Znatno broj fotograma su veoma krupni, rubno neoštri, površinski šarenosivi. Međutim, zadovoljstvo je vidjeti jedan broj fotograma na kojima su razvijene sadržajno likovne-estetske priče, na kojima se vidi istraživačka nit.

RIJEČ UREDNIKA

Navršilo se 150 godina od rođenja fotografije. Vijek i po ni malo ni mnogo, ali bez fotografije nije moguće zamisliti današnjicu. Na bazi fotografije razvio se film (kinematografija) kao umjetnost. A, fotografija još traži svoje mjesto u spisku umjetnosti, najviše »zahvaljujući« tome što joj još uvijek nedostaje teoretska podloga. No, gdje smo, tu smo. Naredeni broj FOTOGRAFIJE biće posvećen 150-godišnjem jubileju.

U fotografiji su omiljeni portreti, vjerovatno »raje« iz razreda, detalji iz svakodnevnog života, zatim istraživanje u urbanom pojsažu i doživljaja viđenog. Čak i u režiranim scenama efektno se doima neposrednost svojstvena mladim.

Oprema fotografija i fotograma je na uobičajnom nivou viđenom i na izložbama u foto-klubovima.

Pronuđen je i jedan broj kolor fotografija, ali je malo vjerovatno da u njima ima više kreativnosti autora osim kadiranja u tražilu fotoaparata i pritiska na okidač.

Što će mnogi, vjerovatno biti nezadovoljni činjenicom da njihovi radovi nisu pokazani na izložbi, opravdanje neka traže u radovima koje su ponudili.

Vjerovatno da mnogo estetskog i tehničkog u oblasti fotografije nedostaje i kod samih voditelja foto sekcija i grupa, jer to se nepobitno vidi na znatnom broju ponuđenih radova. Nedostatke ove vrste treba otkloniti u foto školama tokom zimskih raspusta.

Sve u svemu bilo je zadovoljstvo pogledati izložbu tim prije, što je izazvala razumljivo interesovanje posjetilaca.

SADRŽAJ:

Izložba fotografija i fotograma	2
Kreativni pristup stvaralačkom činu u fotografiji	3
Riječ dvije o izložbi »Doboj '88«	7
Prepoznatljiv znak	8
Čovječe, šta te vreba	9
4. majski salon »Zenica« '88«	10
Šestoaprilski salon fotografije	11
Deset najaktivnijih	11
Dani fotografije	12
Jubilej fotoamaterizma	12

IMPRESSUM:

Fotografija — Časopis Foto saveza Bosne i Hercegovine
Savjet časopisa: Ibrahimović Faruk, predsjednik, Sakić Ibrahim, Radan Dragutin, Miličević Risto, Mandić Mijat, Momčilović Duško, Mitaševski Tošo, Maglajlija Mehmedalija, Marušić Nikola i Vričko Duško.
Redakcija: Radan Dragutin, glavni i odgovorni urednik, Vasiljević Savo, tehnički urednik, Božanović Ozren, Markić Denis i Marušić Nikola.
Adresa: Foto savez BiH, Danijela Ozme 7, 71000 Sarajevo
Rukopisi i fotografije se ne vraćaju.
Štampa: RO »27. juli« OOUR »Reprografika« Ivana Krdelja 4, 71000 Sarajevo
Za štampariju: Ivica Gubić

KREATIVNI PRISTUP STVARALAČKOM ČINU U FOTOGRAFIJI

UVOD

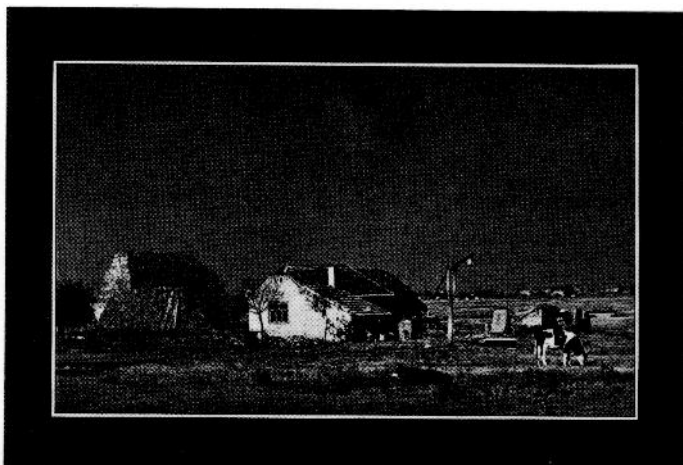
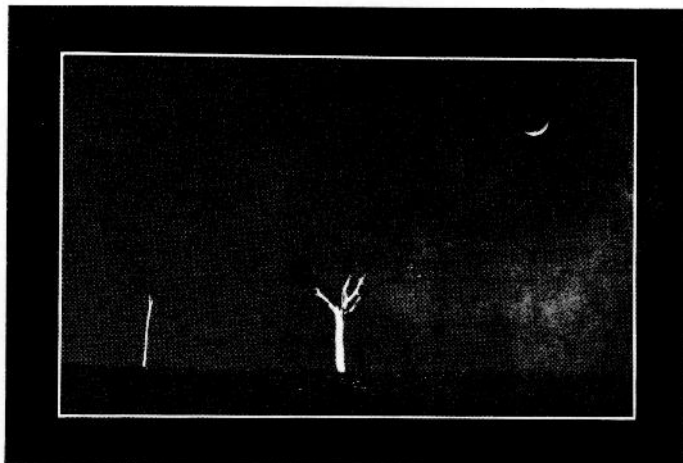
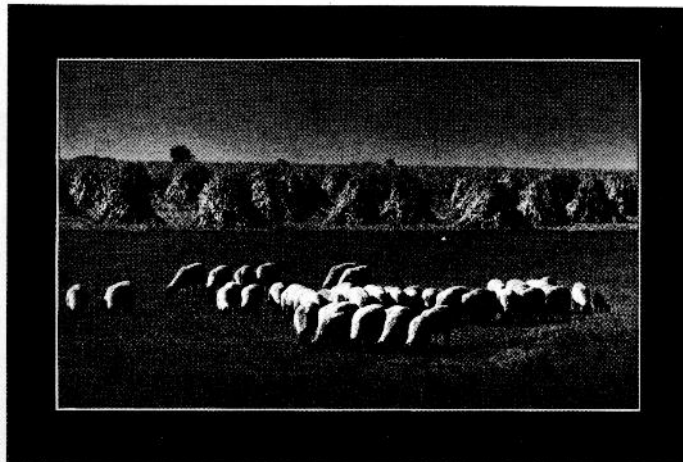
Često se divimo i uživamo u realizovanim idejama naših afirmisanih kreativnih fotografa. Ako pokušamo da ih oponašamo, možda ćemo u tome čak i »uspjeti«, ali ćemo ipak biti razočarani kad stvarno shvatimo da takve ideje nisu naše, da nisu realizacija našeg stvaralačkog čina. Zatim ćemo pokušati da tragamo za svojim vlastitim izrazom. Ali to neće biti baš sasvim lako. Lutanje može potrajati izuzetno dugo, a može se dogoditi da nas i slučajni razgovor o fotografiji navede na pravi put u jednom jedinom trenutku.

To se dogodilo upravo meni u Novom Sadu, 1986. godine, na »Foto-safariju«, na Tvrdavi Petrovaradin. Tada sam se, intenzivnije zanimao za različite kreativne pristupe u oblasti fotografije, nastojeći da pronađem vlastiti izraz. Najviše sam uživao posmatrajući pejzaže, pokušavajući i sam »napraviti« pejzaž. Na to me podstakao i jedan naš već afirmisani majstor umjetničke fotografije provokativnom tvrdnjom da je u oblasti tzv. pejzažne fotografije već postignut stvaralački vrhunac, te da je ono što je do tada bilo snimljeno i urađeno — neponovljivo. Dodao je i to da u tzv. novoj pejzažnoj fotografiji nema ni ranije ljepote ni smisla, pogotovo što se fotografi služe sve više i raznovrsnim imitacijama, te krajolici djeluju prazno i mrtvo. Zaključio sam da u njegovim tvrdnjama ima i istine, ali se nisam složio s time da se u navedenoj oblasti ne može napraviti neki korak naprijed. Pomislio sam u sebi: — Slika, osim što nosi oznaku trenutka snimanja, mora da asocira i na prošlost, da u sebi ima i nešto praiskonsko, nešto surovo i turobno, a na trenutke nešto i idilično i optimistično.

Kasnije sam, u težnji da nešto slično doživim u prirodi odlazio iz urbane sredine u divljinu ili predjele gdje se živi na »starinski« način, nastojeći »da nađem inspiraciju«. Pokušavao sam da predio vidim svojim vlastitim očima, da ga istinski doživim, prenoseći svoj vlastiti doživljaj na film, a zatim na foto-papir, osmišljavajući autentični pejzaž i odstupajući u realizaciji od ustaljenog pristupa. Iz upotrebe sam izostavio standardne filtere, kojima se inače snimaju krajolici, a odabrao neku sredinu između raznih filtera (svijetložuti, žuti, narandžasti, ekstremno zeleni, crveni), opredjeljujući se za **narandžasto-crveni** filter, kojim se još uvijek mogu registrovati postojeći detalji u prirodi, otklanjajući neželjene pojedinosti intervencijama u laboratoriji, pri razvijanju negativna ili pozitivna. Nastojao sam, zatim, pažljivo odabrati odgovarajući razvijlač, kako za negativne tako i za pozitivne (bitne karakteristike razvijlača navodim u posebnom odjeljku ovog teksta).

U svom radu težim ka tome da moje fotografije sadrže tri tona: sivi, crni i bijeli. Dominantne su tačke bijele ili crne, koje se snažno ističu na sivoj površini, što je rezultat redukcije svjetla narandžasto-crvenog filtera. Kod ovakvog načina rada ne izbjegavam snimiti i potpuno »prazne« pejzaže, pri čemu snimci moraju imati specifičnu atmosferu (izmaglica, magla, oblaci, olujni oblaci, kiša itd.). Na rubu horizonta, koji dijeli nebo od zemlje, ili u silueti, obično snimam karakteristične detalje — iz svakodnevnog života ljudi — koje kasnije lako ukomponujem u pripremljene snimke sa atmosferskim karakteristikama. Većina takvih »trik-montaža« djeluju sasvim prirodno i uvjerljivo, ali sa naglašenim prednjim planom, čime se postiže snažnija iluzija dubine.

O kompoziciji vodim računa u toku snimanja. Tačke interesa biram po već ustaljenoj šemi. Ako to nije moguće, onda radi poboljšanja pribjegavam komponovanju u laboratoriji, unoseći neke bitne detalje, simbole: mjesec, oblak, drvo, pripremljene ranije u tu svrhu.

ZANATSKI DIO

Snimanje i obrada foto-materijala

Prije nego se odluči baviti kreativnom fotografijom, fotograf bi morao, po mom mišljenju, ovladati nekim čisto zanatskim znanjima iz fotografske struke. Nije svejedno kakvim ćemo razvijanjem razviti snimljene materijale. Moramo im znati svojstva i način upotrebe. Ako se potrudimo da ovladamo nekim osnovnim znanjima iz fotografskog zanata, kao i najosnovnijim elementima kreiranja kompozicije, stvorimo osnovne preduvjete da se upustimo u kreativno zapažanje i stvaranje na sebi svojstven način. U ovom slučaju zanatski dio svakako se odnosi na odabiranje negativ-materijala, snimanje, laboratorijsku obradu, montažu, korišćenje trikova u montaži i na kraju odabir fotopapira (gradacija i površina), kao i način njegove obrade.

Kod snimanja ne treba žaliti filma. Treba snimati sve što smatramo dovoljno atraktivnim, trudeći se da najbitnije (tačku interesa), odmah kod snimanja, smjestimo u najpovoljniji položaj, prema već standardnim šemama o kompoziciji, sa eventualno svim varijacijama (horizontalnim i vertikalnim).

Nedostajuće elemente možemo nadomjestiti naknadnim korišćenjem trikova u montaži. Da bi nam snimci bili podesni za montažu, treba znati primijeniti neke od filtera (narandžasti, narandžasto-crveni, crveni, zeleni, plavi itd.), kojim ćemo odstraniti neželjene detalje na snimku, da ne vuku pažnju na sebe. Svakako da neke detalje možemo ostaviti jer će se uklapati u zamišljenu kompoziciju. Željene detalje dobićemo čak i u sjenci ili na sasvim crnim podlogama, izborom kvalitetnog razvijачa za filmove i foto-papire.

Za razvijanje filma podesan je razvijач velike moći razlaganja NEOFIN BLUE

RECEPT:	NEOFIN BLUE	
	Rastvor A	Metol 10 gr.
		Natrujim sulfid (sicc) 50 gr.
		Voda prokuhana 1000 ml
	Rastvor B	Natrijum karbonat 50 gr.
		Voda prokuhana do 1000 ml.

Za upotrebu se uzima jedan dio rastvora A, jedan dio rastvora B + 8 dijelova vode.

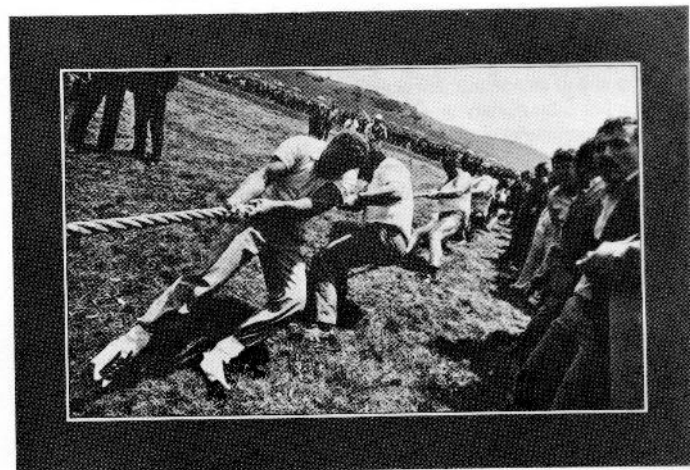
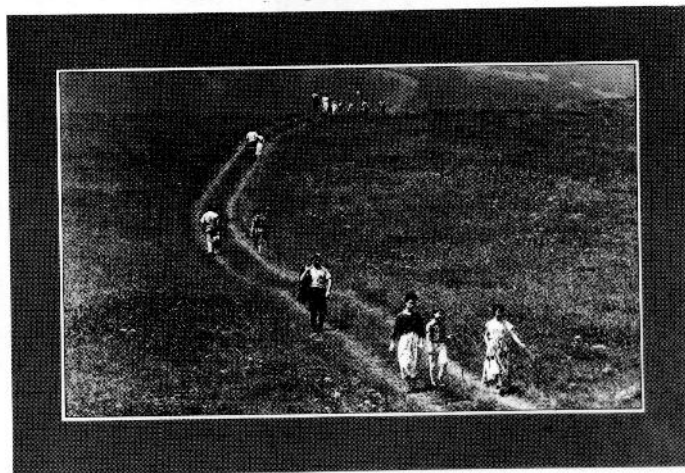
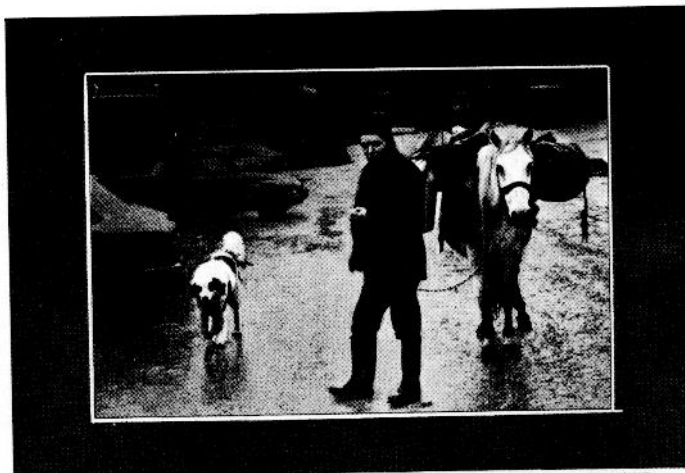
Na litar tako pripremljenog razvijачa može se, iz dolje navedenih razloga, dodati 2,5 ml. 0,001% otopine kalijum jodida (KJ).

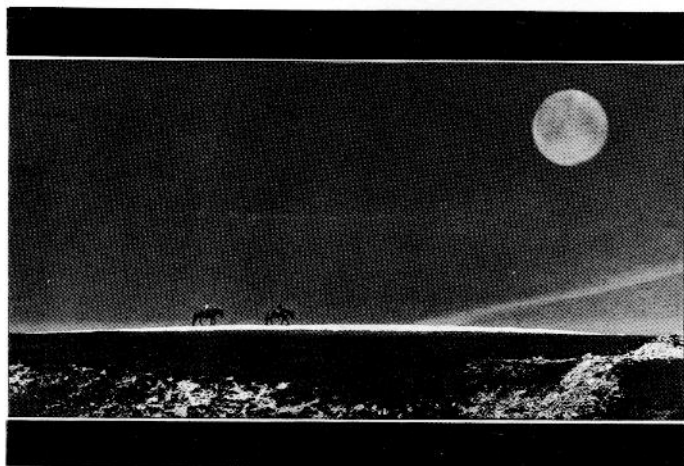
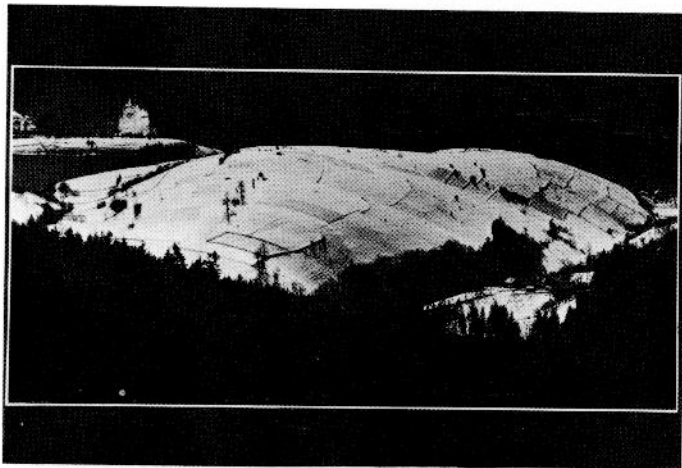
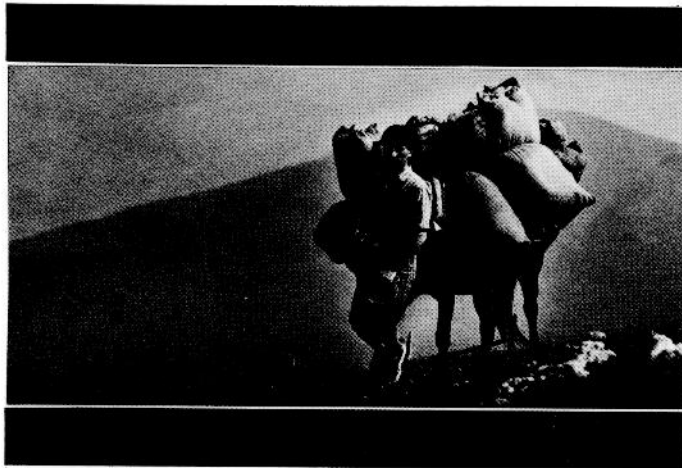
Ovaj razvijач daje istovremeno briljantne negative i do maksimuma iskorišćava svojstva emulzije. »Neofin blue« je razvijач koji se uglavnom upotrebljava za slabo i srednje osvijetljive negative. Odličan je izjednačavajući razvijач.

U ovom razvijачu razvijeni filmovi imaju dobro izražen kontrast tako da se mogu raditi na svim gradacijama papira. Posebna karakteristika ovog razvijачa je što postiže odlične detalje u sjenkama, koji se opet mogu dobro reprodukovati na papiru. Velika moć razlaganja i dobra konturna oština (granični efekat) odlike su razvijачa »Neofin blue«.

Kako nastaje granični efekat?

Nastajanje graničnog efekta (konturne oštine) potiče od miješanja razvijачa na granici osvijetljenog i neosvijetljenog dijela emulzije.

Na osvijetljenim dijelovima filma, razvijачka supstanca se brzo iscrpi. Svjež razvijач sa neosvijetljene ili djelimično osvijetljene površine prelazi granicu i nastavlja razvijanje osvijetljenog dijela. Rezultat je linija koja povećava efekat oštine. Za bolju konturnu oštrinu upotrebljava se razblažen kalij jodid.

Vrijeme razvijanja kod normalno eksponiranih negativa:

17 DIN	10. min.	18°C
22 DIN	12 min.	18°C

Ako želimo film namjerno kraće eksponirati, moraćemo ga duže razvijati ili mu povećati osjetljivost, ali ćemo učiniti tako što ćemo mu povećati osjetljivost najviše za tri DIN-a od naznačene osjetljivosti.

Dužina razvijanja filma bi bila sljedeća:

17 DIN	12 min.	20°C
22 DIN	15 min.	20°C
27 DIN	20 min.	20°C

Ako smo pri snimanju koristili narandžasti filter, dužina razvijanja povećava se za 10%, narandžasto-crvenog za 15%, a kod crvenog za 20%, itd.

Ovakvim načinom razvijanja snimljenog filma, a naročito na filmu 20—22 DIN, dobićemo sve karakteristike NEOFIN BLUE razvijачa koje su već navedene (velika moć razlaganja i dobra konturna oština).

Kod visokoosjetljivih filmova od 27 DIN i više dobićemo krupnu zrnastu strukturu sa slabijom konturnom oštrinom.

Ispiranje filmova ovisi o debljini emulzije filma.

15 i 17 DIN	15 min.	u tekućoj vodi
22 i 27 DIN	25 min.	u tekućoj vodi

Za razvijanje foto-papira preporučuje se Fotokemikin FR-16.

Montaža i korišćenje trikova u fotografiji

Montažu u fotografiji možemo izvesti na sljedeće načine:

- Spajanjem dva ili više negativa (sendvič) (primjer: Vlašić-vodonoša, konji i ovce).

Uslovi za spajanje dva ili više negativa je da su dovoljno prozirni. To mogu biti negativni snimljeni u studiju sa crnom pozadinom ili pak noćni snimci ili snimci načinjeni danju crvenim, narandžasto-crvenim i zelenim filterom.

Slične montaže napravićemo i pretapanjem slike u sliku tako što ćemo strane sa emulzijom okrenuti jednu prema drugoj kako bi izbjegli stvaranje NJUTNOVIH krugova, koje je veoma teško odstraniti — retuširati.

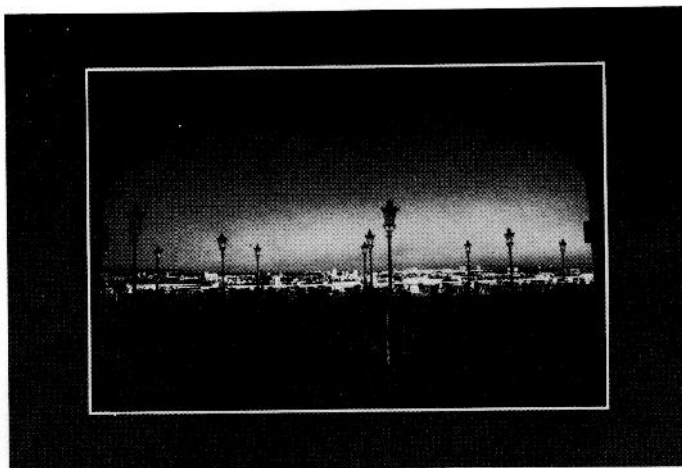
Možemo ih napraviti korišćenjem više aparata za povećanje. Željene motive postavimo u aparate. U maski na ploči aparata tačno obilježimo na uloženom neprozirnom kartonu veličinu fotografije koju povećavamo. Iscrtamo olovkom dio koji želimo prenijeti sa tog negativa i pažljivo ga isječemo. Od dobijena dva kartona jedan uvijek služi za pokrivanje foto-papira na maski.

Možemo to uraditi i tako što ćemo iznad foto-papira staviti staklo na visini od 10 cm i tim istim isječenim maskama pokrivati na staklu mjesto na koje ćemo ukopirati naknadni motiv. Staklo će pomoći da se mjesta gdje se spajaju motivi neprimjetno prelope.

Ukopiranje oblaka radi se na isti način. Povećamo najprije donji dio, a gornji pokrijemo, a zatim donji pokrijemo, a na gornji ukopiramo oblake.

Može se kombinovati negativ u prednjem planu, a dijapozitiv u drugom planu.

Možemo praviti i foto-kolaže izrezivanjem pojedinih dijelova, lijepljenjem na druge i ponovnim presnimavanjem dobijati kolaž na cijelom foto-papiru.

Završna obrada fotografije

Kod finaliziranja fotografije važno je odabrati:

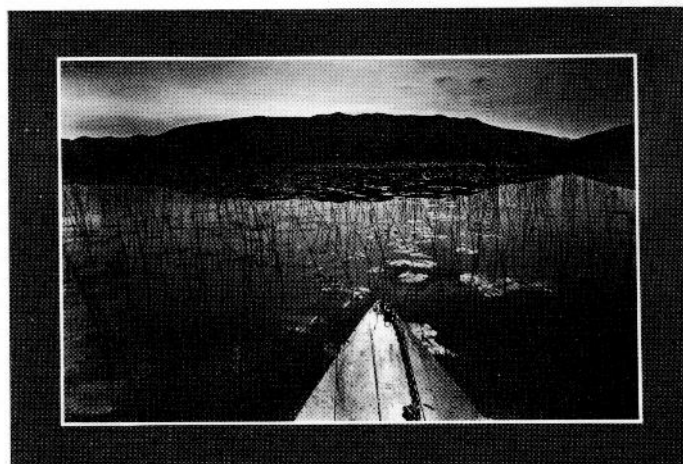
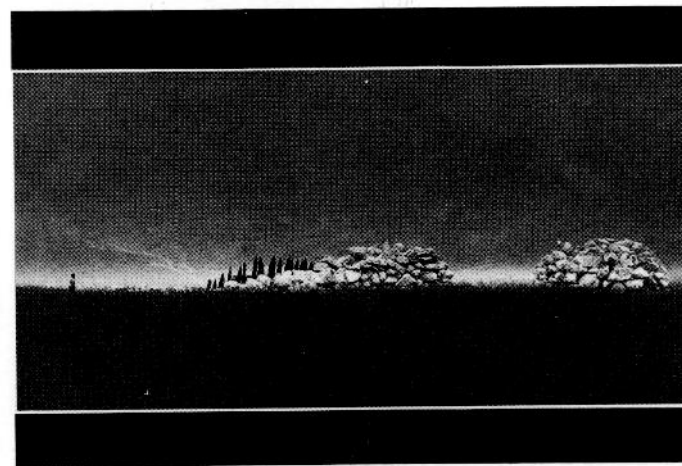
- karton na koji lijepimo fotografiju (bijeli, sivi, crni),
- ljepilo kojim zaljepljujemo fotografiju («OHO»),
- odabrati širinu ruba fotografije (nož sa izgraviranim mjerama),
- zatvoriti fotografiju povlačenjem linija (rotring-pero),
- završno retuširanje svega nepoželjnog na fotografiji,
- i na kraju, pokrivanje retuša fiksativom (lakom).

ZAKLJUČAK

Ovim smo se upoznali sa jednim načinom pristupa kreativnoj fotografiji, od mnogih kreativnih postupaka kojima obijule fotografska praksa u kojoj se svakodnevno pojavljuju novi pronalasci i ideje ambicioznih i kreativnih fotografa.

Fotografskom stvaraocu mogu poslužiti i mnogi foto-trikovi kao put da dođe do sasvim novih sadržaja i novih vizuelnih efekata. Foto-trikovima će postići dramatiku, dinamiku, ritam, poetiku, a sve su to elementi koji fotografiju čine sadržajnijom, potpunijom i vrijednijom, a za oko privlačnijom i zanimljivijom.

RIJEČ, DVIJE O IZLOŽBI »DOBOJ '89«

Posljednja »uvodna besjeda« za ovu izložbu napisana je u katalogu iz 1984. godine. Od tada »kola su krenula nizbrdo« morali smo iz kataloga izbaciti sve tekstove koji bi bitno uticali na cijenu kataloga. Morali smo odustati i od štampanja reprodukcija i od bolje grafičke opremljenosti kataloga.

Ove godine stiglo je na izložbu 547 fotografija od 106 autora iz 31 kluba. Žiri je uz mnogo muke pronašao za izlaganje 78 fotografija od 47 autora iz 23 kluba. Kao domaćini ne želimo nikoga uvrijediti, ali, radi istine, morao reći da je samo desetak autora poslalo radove, koji bi, prema dosadašnjim kriterijima ove izložbe, mogli biti prezentirani gledaocima. Nagrađeni autori za kolekcije imaju izvanredne radove. Žao nam je što kolore nismo bili u mogućnosti reproducirati. Nakon nagrađivanja kolekcija ostalo je vrlo malo radova koji su mogli konkurirati za pojedinačne nagrade. Žiri bi nabolje napravio da nije dodijelio prvu nagradu za pojedinačni rad, a mogle su izostati i pohvale.

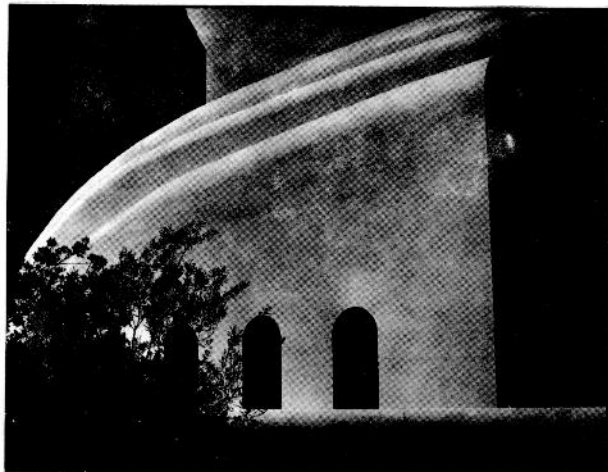
Teško je ukazati na prave uzroke ovakvog stanja. Očito je da u klubovima širom zemlje ima još dobrih i vrijednih autora, ali nažalost, oni se iz raznih razloga ne pojavljuju na našoj izložbi. Moramo priznati da neke nismo ni pozvali i to zbog toga što njihovi klubovi godinama ne organizuju nikakve izložbe na koje bi pozvali autore iz drugih klubova, nego se samo »šlepaju« na izložbama koje drugi organizuju i tako na tuđem trudu stiču ličnu afirmaciju. No, to nije osnovni uzrok slabe ponude na ovoj izložbi. Izložba traje 24 godine i to redovno svake godine, tako da je sigurno došlo do određenog »zamora« i »iscrpljenja« nekih poznatih i vrijednih autora. Da je to istina, govori podatak, da se ti autori redovno pojavljuju na izložbama koje su na samom početku.

Ako želimo polako da vraćamo renome ove izložbe, moraćemo vjerovatno da je učinimo bijenalnom ili pak da tražimo drugi prilaz autorskoj zastupljenosti na izložbi. Dogodine je mali jubilej, 25. izložba, i ona će biti održana. Nakon toga, biće nekih inovacija, s ciljem poboljšanja kvaliteta izložbe.

Milenko Petković

Nagrade na izložbi Doboj '89 su dobili: za kolekcije Aleksandar Dolgij, Dragan Andrejević, Bogo Čerin, a za fotografije Hodović Aćif, Stjepan Car i Rade Milisavljević.

Pohvalu za kolekciju dobio je Vladimir Šimunić, a za fotografije Željko Lončar i Sigeti Bela.

Rade Milisavljević,
Beograd

Motiv iz Tel Aviva

Bela Sigeti,
Zrenjanin

Ledeno jutro

Siniša Graovac,
S. Mitrovica

Industrijski pejzaž

PREPOZNATLJIV ZNAK

Apstrahovana od konkretnosti, fotografija Duška Momčilovića postaje simbol i prepoznatljiv znak, a to su ključni atributi umjetnosti.

Dugogodišnji novinar lista »Glas« Duško Momčilović u Jugoslavenskim okvirima je prepoznatljiv majstor fotografije. Njega je svakodnevni posao za potrebe novinarstva naučio šta je dobra dokumentarna fotografija, ali on je otišao dalje od pukog dokumenta ma kako on izazvan bio. Duško Momčilović, danas, u umjetnosti ipak je značajniji kao majstor fotografije nego kao fotograf čija je profesionalna kamera bilježila prizore svakodnevnice, sreće i nesreće. Šta je, zapravo, u fotografici tako snažno vezalo Duška Momčilovića uz sebe? Prvenstveno, to je ljubav prema likovnosti. Momčilović nije slikar i on za tim žali ali Momčilović je umjetnik koji i te kako može da nadoknadi taj svoj mogući hendikep jer likovnost je u njemu na drugi način i on je danas, o čemu svjedoče njegovi radovi, osjeća nervom iskusnog majstora. Koristeći fotografije lica, tijela, igru svjetla i sjene, on postiže skladnosti linije i plohe, svijetlog i tamnog, Apstrahovana od konkretnosti, njegova fotografija postaje simbol i prepoznatljivi znak. A to su ključni atributi umjetnosti.

Tematski bi se fotografije Duška Momčilovića mogle razvrstati u nekoliko grupa. Na pravom mjestu tu su ženska i muška, ali prvenstveno ženska lica kojima se dodaje izražajna pozadina, raster, mozaik ili neki izražajni zid. Naravno, čito su impresivne one kombinacije gdje se prožimaju sklad lica i nepravilne šare zida. U drugu grupu fotografika spadaju već nam znani aktovi gdje je Momčilović ostvario nekoliko najznačajnijih aktova u BiH fotografiji. Eksperimentišući s aktom, Momčilović ga je sveo na liniju koja kao kod slikara vrsnih crtača, primjerice Pikasa, ili pak Modiglianija, sama za sebe govori o harmoniji ženskog tijela.

Treća grupa fotografija predstavlja mrtvu prirodu: tu su stara vrata, nišani, najrazličitiji objekti dolutali u objektiv kamere. Četvrta grupa obuhvata ljude, djecu, igre i dane. Naročito je impresivna fotografija para s torbama koja se doima kao kakva moderna ikona svijeta u kretanju i neprekidnom traženju. Na jednoj je strani moguća priča, ali s pravom ili ne, likovna kritika ne drži mnogo do priče, ali, drugoj je čista, besprekorna likovnost ovog djela.

I tako, od slike do slike, moguće je ispričati o svakoj neku priču, istaći njene likovne kvalitete, ali tek u njihovoj ukupnosti koja je opet samo skroman izbor iz opusa Duška Momčilovića, sagledavamo i njegove stvarne umjetničke domete.

Ranko Runjević

ČOVJEČE, ŠTA TE VREBA?

Profesija mu je novinar, a strast fotografija. Dragutin Radan je uspio u svom eksperimentu i njegova izložba pokazuje visoke umjetničke domete.

Za **Dragutina Radana**, novinara iz Visokog, s pravom se može reći da ima istančan istraživački nerv, da poznaje — kada je u pitanju fotografija — zanat i svoje mogućnosti i da uvijek nastoji, i želi, da ide dalje od onog što je već učinjeno i poznato.

Njegova samostalna izložba, koja je otvorena u Galeriji fotografija »Novi grad« u Sarajevu sve ovo na najbolji mogući način ilustruje i potvrđuje. Ovdje se, naime, autor predstavio sa 55 radova pod zajedničkim nazivnikom »Kreativni protest«, što će reći da je eksponati koji su ponuđeni na uvid našoj pažnji i sudu — želio da skrene pažnju više na jedan problem nego na sebe.

O čemu je, dakle, riječ?

Dugo se Radan bavi fotografijom, naročito onom koja je prvenstveno namijenjena štampi, povremenim i stalnim publikacijama — revijama i knjigama — ali pri tom nije zanemario ni onu izlagačku, autorsku djelatnost i zato se uvijek nalazi na samom »špicu« među najaktivnijim članovima Foto-saveza BiH. Osim toga, poznat je kao organizator više fotografskih manifestacija, pa otud, i iskustvo s kojim je krenuo u avanturu koja traje nekoliko godina.

Rezultat toga svega, naglašavamo to posebno, je i ova izložba u Sarajevu. Njen moto je:

**Znaš li ČOVJEČE šta te vreb
osjećaš li da ti treba
čist vazduh
čisto tle
čista voda
kao SUNCE i parče hljeba?**

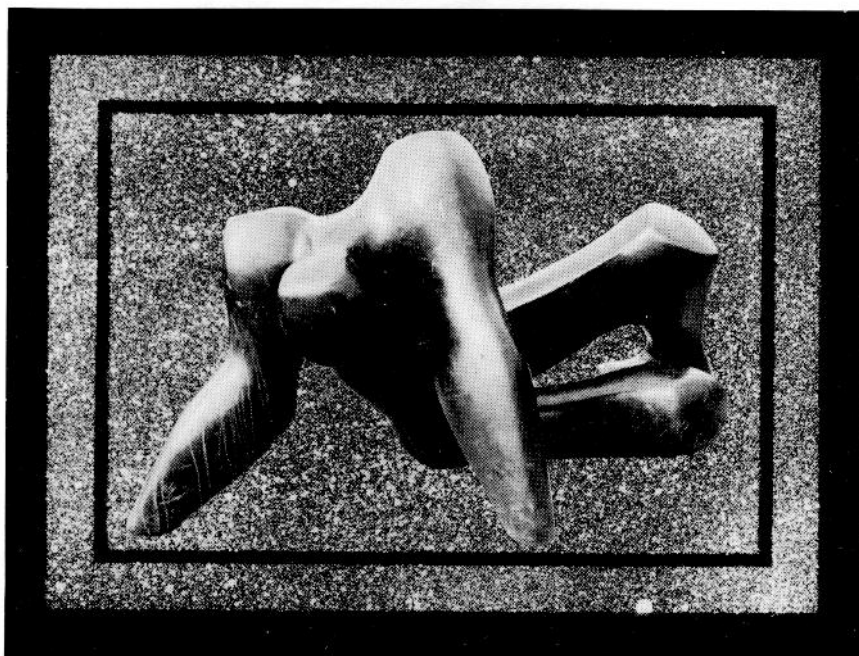
Smještajući čovjeka u različite situacije, snimajući fotografije koje je kasnije mogao aplikacijama da prilagodi za potrebe grafičkih listova, **Dragutin Radan**, predstavio nam se kao osebujan i darovit stvaralac, kao ličnost sklona

eksperimentu i istraživanju. Oduzimajući na jednom, dodajući na drugom mjestu, uz obavezno nanošenje i »špicanje« fotosa kemijskim sredstvima, autor je ukazao na neslućene mogućnosti u izlagačkoj fotografiji, na činjenicu da se uvijek ne mora pridržavati ustaljenih i ustoličenih normi i kanona, da se ponekad može »zabrazditi« u svijet nepoznatog, rizičnog, u istraživanje.

Srećna je okolnost što je Radan znao da iskoristi sve prednosti ovakvog eksperimenta i da nam se predstavi sa rezultatima traganja za istinom o našem čovjeku uopšte, o društvu i odnosima u njemu, koji često, idu na njegovu štetu, po cijenu opstanka u sve zagađenijoj sredini, plaćajući pri tom danak civilizaciji i progresu. Ako je fotografija polovinom prošlog vijeka i bila više čudo nego dokument, to se sada ne bi moglo reći, jer se bez nje danas život ne bi dao zamisliti, a Dragutin Radan nam se ne bi predstavio ovako uspjelom dokumentarnom i umjetničkom izložbom.

Duško MOMČILOVIĆ

(»Glas« Banja Luka, 14. juli 1989.)

4. MAJSKI SALON FOTOGRAFIJE »ZENICA 89«

U maju mjesecu u Zenici je održan tradicionalni majski salon fotografije. Organizator ove nadasve uspjele izložbe fotografija i dija pozitiviva bio je po četvrti put Foto klub »Student« iz Zenice.

Izložba je bila predstavljena na Mašinskom fakultetu u Zenici a trajala je od 16. V do 31. V.

Na izložbu su pristigle 722 fotografije od 192 autora iz 50 klubova iz cijele Jugoslavije, a izloženo je 110 fotografija od 71 autora. Za selekciju u grupi dija pozitiviva pristigao je 591 dija pozitiviv od 112 autora, dok je za projiciranje odabrano 37 autora sa 61 dija pozitivivom.

Nagrade za kolekcije fotografija dobili su: Aleksandar Dolgij, Aleksandar Bređan i Janez Vlachy, a za pojedinačne fotografije: Herman Pivk, Jovanović Pavle i Aćif Hodović.

Nagrade za dija pozitivive dobili su: Božidar Grgić, Borislav Rubčić, Zorislav Kalezić, Koso Janoš, Bobić Nande, Željko Belaj.

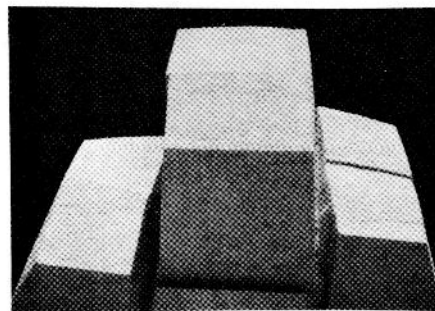

Herman Pivk "Pomlad življenja"

Predrad Milojković

"Stepenice 2"

Markić Denis

"Makljen 3"

XV ŠESTOAPRILSKI SALON FOTOGRAFIJE SARAJEVO '89

Za temu A — fotografije prispele su 824 fotografije od 171 autora iz 46 klubova, a na temu B — dija pozitivivi 480 dija pozitiviva od 76 autora iz 31 kluba.

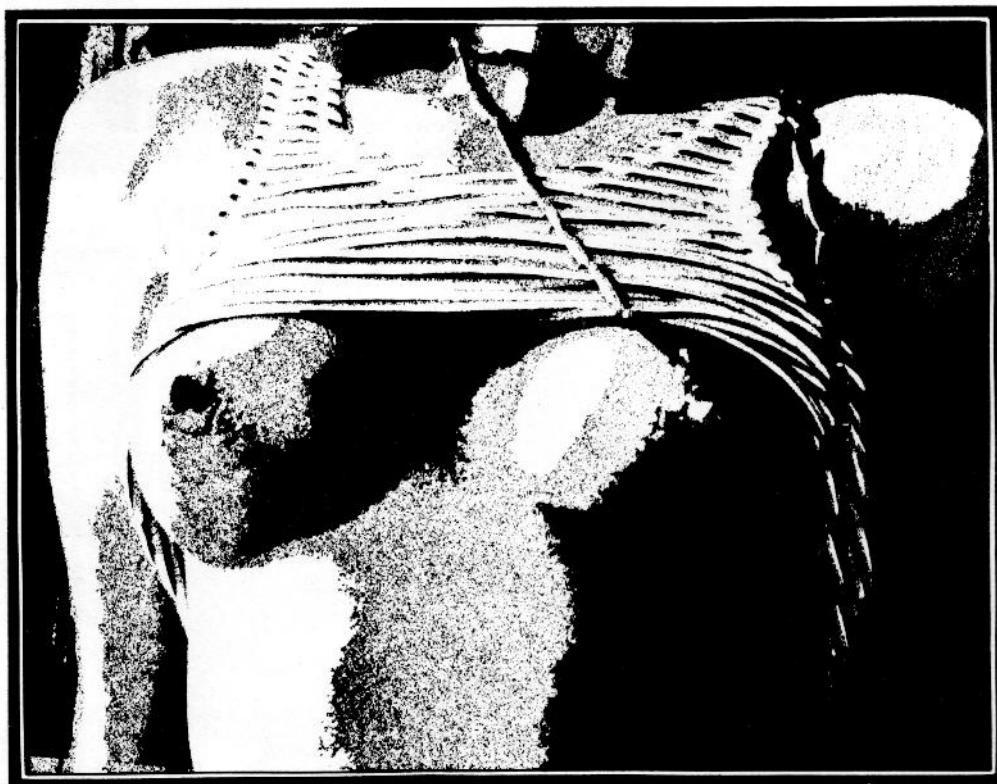
Nagrade za kolekcije fotografija su dobili: Tanasijević Dragan, Tehomir Pinter, Milošević Jovan, a za pojedinačne fotografije Aleksandar Dolgaj, Janez Vlachy i Janez Juran. Nagrade za dija pozitivive dobili su Koso Janoš, Linec Milko i Željko Car.

Kao i svake godine ovu izložbu pratio je kvalitetan katalog.

Tradicionalni šestoapriliški salon fotografije koji po XV put organizuje FKK »Mašinac« iz Sarajeva održan je ove godine u aprilu mjesecu u prostorijama hotela Holiday Inn. Izložba je posvećena 6. aprilu Danu oslobođenja Sarajeva.

Tema izložbe bila je slobodna, a primali su se dija pozitivivi i fotografije.

U saradnji sa Foto, kino i video klubom »Novi grad« Sarajevo realizovana je i tema — ekološka fotografija.

Svenibor Pohajda: 3-ton

DESET NAJAKTIVNIJIH

Izložba deset najaktivnijih izlagača Foto-saveza BiH pokazuje da imamo darovite stvaraoce, pretežno mlade autore, o kojima će se još mnogo govoriti i pisati

Postala je to uobičajena praksa. Svake godine Foto-savez Bosne i Hercegovine organizuje izložbu deset najaktivnijih izlagača i na taj način daje mogućnost da steknemo uvid u stvaralaštvo, i uopšte, tekuću produkciju, u napore koji se čine na afirmaciji unapređenju fotografije na našem području.

A darovitih stvaralaca ima, stižu i nove snage u što se možemo uvjeriti na ovakvim i sličnim fotografskim manifestacijama. Ovogodišnja izložba deset najaktivnijih izlagača priređena je Galeriji fotografija »Novi grad« u Sarajevu, a posjetioci imaju mogućnost da razgledaju 60 radova: pejzaža, portreta, snimaka arhitekture, nešto aktova. Inače, u ovoj grupi danas se nalaze Zoran Đukić, Toni Mataja i Mijat Mandić iz Doboja, Duško Vričko i Mitaševski Tošo iz Sarajeva, Čedo Paunović, Dragan Milovanović, Murat Jašarević i Ekrem Sivro iz Zenice te Denis Markić iz Mostara. Prekinuta je dominacija sarajevskih autora i izlagača, priznaja za uspješan rad »sele« se u »provinciju« gdje već djeluju jezgra mladih, stručnih, kadrova u foto-klubovima na njih se očigledno, može računati.

Tošo Mitaševski jedan od najdarovitijih stvaralaca u BiH, izložio je ovog puta šest fotografija snimljenih, uglavnom na Ohridu. Jezero, obala i čamci, starice, motivi su koji prevashodno interesuju ovog fotografa. Za njega će se vjerujemo još čuti kako zbog činjenice da riječ o autoru koji zna zanat sve njegove mogućnosti, tako i veoma smjelom darovitom stvaraocu, kome nikad nije ponestalo ideja i motiva. Slično bi se moglo reći i za Duška Vrička koji zna objektiv svoje kamere da usmjeri na različite predmete i objekte, pokazuje interesovanje i za pejzaž, portret i akt fotografiju. Rad koji objavljujemo kao ilustraciju ovog teksta pokazuje da je savladao postupak »Razvijlač-fiksir-voda«, da je daleko otišao od njega i upustio se u avanturu, pri čemu mu nije strano obavljanje solarizacijom, sendvič-negativima, uopšte eksperimentisanjem.

Četiri autora iz Zenice — Čedo Paunović, Dragan Milovanović, Murat Jašarević i Ekrem Sivro — već su dobro poznati među izlagačima na republičkim i saveznim izložbama.

Čedo Paunović fotografiše arhitekturu starih gradova i pejzaže koji bi mogli da se uvrste u svaku reprezentativnu turističku, publikaciju, poneki portret ga takođe predstavlja na ovakvim izložbama, a Murat Jašarević istorijske i kulturne spomenike, žene. Dragan Milovanović predstavlja nam se serijom »kamenih minijatura« i snimcima sa rok-koncerta, dok Ekrem Sivro pomalo luta i traga za različitim motivima.

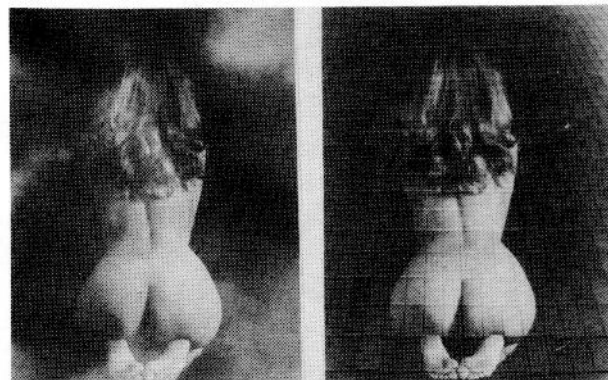
Dobijlje — Zoran Đukić, koji se nalazi na prvom mjestu ove rang liste, Toni Mataja i Mijat Mandić — izlagači su o kojima će se još čuti i pisati. Prvi je zainteresovan i pretežno se bavi snimanjem pejzaža i gradskim motivima, drugi rekli bismo za vodu i kamen, za ljude u neobičnim situacijama, a treći uslovno rečeno — za putopisnu fotografiju. Konačno, Denis Markić iz Mostara je osebjuna ličnost, stvaralac od formata koji sebi krči put u nepoznato, ali zna šta hoće i može.

Jašarević Murat: Za podsjećanje

Đukić Zoran: Put u nepoznato

Vričko Duško: Diptih

DANI FOTOGRAFIJE

»MOSTAR '89«

U prvoj polovini maja u Mostaru su održani tradicionalni Dani bosanskohercegovačke fotografije u sklopu kojih su postavljene: Republička izložba fotografija, Republička izložba slajdova, Republička omladinska izložba fotografije i izložba fotografija Mostara Antona Zimola iz fundusa Muzeja Hercegovine. Održano je predavanje o modnoj fotografiji sa snimanjem (značajna kreativni doprinos u oblasti teorije, predavač Goran Kukić iz Sarajeva), izlēt u Stolac i Blagaj, te Konferencija republičkog Foto-saveza, sve u organizaciji FK »Salko Šestić«, Doma mladih i FG »LOM«.

Republička izložba fotografije obuhvata sedamdesetak eksponata od četrdeset autora.

Na izložbi su zastupljeni uglavnom svi važniji žanrovi. Lajf ne izlazi iz standardnih klišeja. Izuzetak je jedino fotos »Nijemi posmatrač« Faruka Ibrahimovića iz Tuzle koja dobrom kompozicijom malo svježijim motivom od onih koje smo navikli gledati na našim izložbama, te sugestivnošću, odskače od ostalih.

Pozorišna/rock fotografija svodi se, uglavnom, na dokumentarni pristup sa vrlo malo kreacije, tako da je prosječna ili čak i ispod prosjeka. Iako portreta ima desetak ističu se samo radovi »Sandra« Aćifa Hodovića, kompoziciono, a pogotovo tehnički.

Aktova je na ovoj izložbi vrlo malo, svega četiri fotografije. Tri su u prvonagrađenoj kolekciji — »Odnos 13«, »NLO«, »Refleks 1«, autora Zdenka Testena, s tim da se prva fotografija izdvaja od druge dvije.

Pejzaž je tema koja obuhvata najkvalitetnije radove na ovoj izložbi, a i najbrojnija je. Počevši od kolekcije Murata Jašarevića, koja je dobila drugu nagradu (superiorna montaža), fotosa »Hutovo« Vlade Kolopića (druga nagrada pojedinačno), preko radova Čede Paunovića i Dragana Milovanovića iz Zenice, koji rade detalje iz pejzaža, snažne kolekcije Adisa Hondže iz Mostara, do fotografije »Delta 10«, potpisnika ovih radova, očituje se seriozan pristup ovoj, uvijek svježoj temi.

Arhitektura je, uz pejzaž, druga najbrojnija i najkvalitetnije obrađena tema ove izložbe. Tu se ističu nagrađeni radovi Zorana Ratkovića i Čede Paunovića, prvi kompoziciono, drugi grafizmom, te grupa od tri fotografije (Danilo Krstanović, takođe dobar grafizam, Milenko Đurić, gotovo teksturalno tretiranje odnosa svjetla i sjene na gro planu arhitekture, Zlatko Josipović, detalj), koji, postavljeni zajedno, dobivaju na snazi.

Omladinska izložba fotografija je, gledavši ukupno, prilično loša, ali ono što raduje je pojava dvije djevojke — Ane Krivokapić iz Doboja, koja je dobila prvu nagradu za kolekciju fotosa »Šuma« i Dalije Hedži, Sarajevo, kojoj je pripala prva nagrada za fotografiju »Zagrljaj X«. Takođe raduje i uloženi trud dobitnika druge nagrade — Desimira Miljića iz Sarajeva koji je primjenio solarizaciju u »9. dimenziji«. Ostale nagrade dobili su Đurić Milenko, druga za kolekciju »Hipodrom«, Kaščelan Milorad, treća za kolekciju »Bora«, te Lončar Igor za fotografiju »Prošla vremena«.

Izložba slajdova obuhvata tridesetak radova među kojima se izdvajaju pejzaži Čede Paunovića (prva nagrada pojedinačno), Murata Jašarevića (druga nagrada pojedinačno), Denisa Markića (pohvala), studijske kompozicije Dragana Milanovića (treća nagrada pojedinačno), te arhitektura Faruka Ibrahimovića.

Gledavši sve tri izložbe evidentirano je da postoji grupa autora koji su, kao i prethodnih godina, odmakli kvalitetom daleko iznad prosjeka, a to su autori čija su imena uglavnom

pobrojana u prethodnom tekstu. Gledano po klubovima, očito je da prednjači FK »Zenica«, a nadam se da neću pogriješiti ako kažem da je u naglom usponu i FG »LOM« iz Mostara.

Denis MARKIĆ

LUKAVAC

JUBILEJ FOTOAMATERIZMA

Polovinom 1953. godine, na inicijativu Narodne tehnike, pri Fabrici sode Lukavac osnovana je foto sekcija, kojom tada rukovodi dr Georgi Lazarov.

Pored svojih redovnih liječničkih obaveza dr Lazarov uspijeva objediniti foto sekcije Fabrike sode i Fabrike koksa i formirati klub foto i kino amatera u Lukavcu, koji pod istim imenom i danas postoji i radi.

Uz veliki entuzijazam i ljubav prema fotografiji dr Lazarov organizuje više kurseva fotografije i filma, udarajući tako temelje ne samo foto nego i kino klubu »MANAKI 8« koji takođe radi pri OŠ »Vjekoslav Tunjić« u Lukavcu.

U periodu od 1953. do 1960. godine organizovane su i dvije međuklubske izložbe fotografije, koje su bile pravi podstrek naprednijim članovima, da fotografiji pristupaju kao svojevrsnom obliku umjetničkog izražavanja.

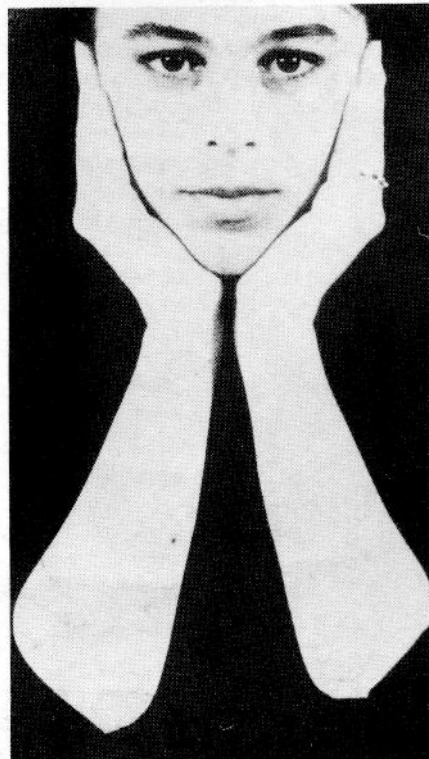
Nakon odlaska dr Lazarova iz Lukavca 1960. godine nastupa period »tavor-entuzijazma« u kojem rad Kluba oscilira, kako zbog izgubljenog prostora, nedostatka sredstava, tako i zbog odsustva početnog elana njihovih prethodnika.

Ipak je i pored toga organizovana i III međuklubska izložba fotografije, za čiju organizaciju treba zahvaliti članovima iz prve garniture ovog Kluba: Stevi Miliću, Ekremu Nuhiću, Miloradu Đorđeviću i dr.

Izgradnjom Doma kulture »D. P. Stari« u Lukavcu početkom 1989. godine klub dobija nove namjenske prostorije i nastavlja svoj rad, istina u boljim uslovima ali sa veoma skromnim sredstvima. Zahvaljujući izlagačkoj aktivnosti nekolicine novih članova, klub izlazi iz relativne anonimnosti, jer se radovi njegovih članova nalaze u skoro svim katalozima izložbi širom Jugoslavije.

U prilog svemu što je do konca 1988. godine urađeno na polju fotografije, naš klub je krajem decembra organizovao i postavio IV. međuklubsku izložbu fotografija i dijapozitiva »Lukavac '88«, obilježavajući tako i svoj mali jubilej — »35 godina fotoamaterizma u Lukavcu« uveličan učešćem foto klubova »Mašinac« Sarajevo, »Student« Zenica i »Tuzla« iz Tuzle.

Radivoje Mičić, prof.

Faruk Ibrahimović: Marina